

Lekeplassen for alle !

Om hvordan tilrettelegge
barnehagens uteområde også for
barn med funksjonshemning.

Deltasenteret, Mars 2004.

Innscannet utdrag av veileder utgitt mars 1999.

Forord

Dette informasjonsheftet er et resultat av DELTA-senterets prosjekt "Barnehagens uteområde - en lekeplass også for barn med funksjonshemning" .

Prosjektets hensikt har vært å fokusere på funksjonshemmede barns mulighet til å delta i utendørsleken. Prosjektet startet våren 1998 og har vært todelt. Første del var en kartlegging av barnehagers uteområde gjennom en spørreskjemaundersøkelse. Andre del er dette informasjonsheftet.

DELTA-senteret ønsker gjennom heftet å bidra med ideer og inspirasjon til hvordan gode utendørs lekeplasser kan utformes. Ved å tilrettelegge for barn med funksjonshemninger vil en oppnå et lekeområde som har kvaliteter for alle barn. Heftet henvender seg spesielt tilledere av barnehageetaten og park- og idrettsavdelingen i landets kommuner, ansatte som arbeider med funksjonshemmede barn i barnehagene, landskapsarkitekter, anleggsgartnere og foreldre.

Ansvarlige for prosjektet ved DELTA-senteret har vært fagkonsulent Randi Røed Andersen og

informasjonskonsulent Hilde Mork. DELTA-senteret vil takke referansegruppens medlemmer for nyttige innspill, lærerike diskusjoner og skriftlige bidrag til informasjonsheftet. Senteret ønsker også å rette en takk til forfattere av faglige innlegg og for et godt samarbeid med barnehagene som er med i eksempeldelen.

REFERANSEGRUPPENS

MEDLEMMER: Ragnhild Bech,
Norske Fysioterapeuters Forbund,
faggruppe for barne- og
ungdomsfysioterapi Ann Mari Bergli,
Handikappede Barns Foreldreforening
Eva Budal,
Norsk Revmatikerforbund,
barne- og ungdomsgruppen
Tove Grøndahl,
Norsk forbund for Utviklingshemmede
Turid Hovland,
Haug skole og ressurscenter
Terttu Kaikumo,
Oslo kommune, bydel Gamle Oslo
Ellen Kristoffersen,
Norges Astma- og Allergiforbund
Anne Mohn Lian,
Huseby kompetansesenter
Heid Osnes,
Høgskolen i Oslo,
Førskolelærerutdanningen

Delta-senteret
Mars 1999

Toril Bergerud Buene
Prosjektleder

Innhold

Forord	1
Innhold	2
Innledning	3
Hvordan skape utfordrende og kreative utemiljøer? Av landskapsarkitekt Tone Lindheim	4
Lek og fysisk aktivitet for barn med funksjonshemming Av ergoterapeut Turid Hovland	6
Ulike hensyn ved ulike grupper funksjonshemminger	
Bevegelseshemmede	9
Synshemmede	9
Hørselshemmede	11
Utviklingshemmede	11
Astmatikere og allergikere	11
Eksempler på tilrettelagte uteområder:	
Grinde barnehage, Nedre Eiker	13
Ulåsen barnehage, Larvik	15
Haukerød barnehage, Sandefjord	16
Trudvanglia barnehage, Tønsberg	17
Sommerfrydhagen lekeplass og park, Oslo	18
Institusjonene på Strandvænget, Nyborg	20
Sansehaven, Fælledparken, København	22
Planprosessen fram til ferdig resultat Av styrer Leif Disen	24
Hvordan kan brukerorganisasjonene være til hjelp? Av Eva Budal	26

Innledning

I følge undersøkelsen om "Barnehager og tilbud til 6-åringer i skolen 1996" av Statistisk sentralbyrå, er 4.162 barn med funksjonshemning tatt opp etter barnehagelovens §9. Paragrafen gir prioritet til funksjonshemmede barn ved opptak.

Hensikten med informasjonsheftet er å rette oppmerksomheten mot hvordan barnehagenes uteområder kan tilrettelegges slik at alle barn får oppleve de kvaliteter og muligheter uteleken gir. Tidligere har tilgjengelighet for funksjonshemmede barn ofre vært konsentrert om adkomsten til barnehage bygningen og tilrettelegging innendørs. Mange lekeplasser oppgraderes i disse dager for å innfri forskriftene om sikkerhet ved lekeplassutstyr. Det gir en unik anledning til å stille spørsmål om hva slags lekeplasser vi ønsker å tilby våre barn.

I første del av dette prosjektet ble det foretatt en spørreskjemaundersøkelse til 118 offentlige barnehager i de ni største norske byene og sytten landkommuner. Undersøkelsen oppnådde en svarprosent på 59 og tilbakemeldingene er bl a følgende: 63 prosent av barnehagene har funksjonshemmede barn som er tatt opp etter §9 i barnehageloven. Barna representerer alle grupper av funksjonshemninger. Nær sagt alle de ansatte vurderer utendørs lekeaktiviteter som viktig for å fremme

trivsel, motorisk utvikling, læring og sosiale ferdigheter. De er svært opptatt av å aktivisere funksjonshemmede barn i utelek, men beskriver egen kunnskap på området svært forskjellig.

29 prosent sier den er god, 37 prosent mener den er tilstrekkelig, mens 34 prosent synes den er mangelfull. De ansatte ønsker i framtiden et økt samarbeid med flere instanser som utgjør en større tverrfaglig bredde og kompetanse. Kun 13 prosent av barnehagene vurderer uteområder som godt tilrettelagt per i dag.

Gjennom dette informasjonsheftet er det

ønskelig å rette oppmerksomheten mot de ressurser som finnes, og hvordan en ved en større grad av tverrfaglig samarbeid kan se nye muligheter og løsninger. Heftet består av fire artikler fra personer med forskjellig fagbakgrunn. I avsnittet om "Ulike hensyn ved ulike grupper funksjonshemning er" er det valgt ut fem hovedgrupper av funksjonshemninger, men det antas at problemstillingene har overføringsverdi til flere grupper med spesielle behov. I eksempeldelen presenteres fire barnehager og tre lekeplasser i parkområder. Siste del inneholder ulike oversikter som aktuelle yrkesgrupper, finansieringsordninger, lover og forskrifter, nyttige adresser og litteratur.

"All læring som
ikke går gjennom
lek er forfeilet"

Platon (427 – 347 f.Kr)

Hvordan skape utfordrende og kreative utemiljøer?

Av landskapsarkitekt Tone Lindheim,
professor II, institutt for landskapsplanlegging, Norges Landbrukshøgskole.

De nye sikkerhets forskriftene har skapt usikkerhet blant mange av de som arbeider med Utemiljøer i barnehager og skoler. I frykt for å bli trukket inn i et erstatningsansvar ved en eventuell ulykke rives eksisterende lekeutstyr ned og mange legger seg flate for salgsframstøt fra leverandører av lekeutstyr. Resultatet blir fort kjedelige, forutsigbare og standardiserte lekeplasser, med lekeapparater som gjerne er populære så lenge de har nyhetens interesse, men som raskt taper i verdi etter hvert som de er tatt i bruk og barna har lært seg å mestre dem.

Alternativet til å etablere en lekeplass ved utelukkende å plukke fra Utstyrs kataloger og brosjyrer, er å Utforme stedstilpassede løsninger. Hva finnes av kvaliteter og muligheter på tomte? En liten høydeforskjell kan dramatiseres til det store fjellet - "Kongen på haugen", et sted å skli fra, gi løpetrening eller et sted å Utforme et amfi.

Har man en samling trær, et lite skogholt, eventuelt med en del buskas, så er dette gull verdt. Ikke tynn Ut, men kanskje heller la det plantes til enda tettere slik at det kan utvikles til "100-meterskogen", et velegnet sted for lek og et sted å gjemme seg bort. Dersom barna kan få tilgang til for eksempel en del løse elementer, steiner, stubber, plankebiter, plater og lemmer, så vil slike steder være under kontinuerlig utvikling. Barn vil gjerne selv bearbeide sine omgivelser, bygge steder, prøve ut kreftene sine, flytte på store steiner og utvikle sine romskapende og kreative

Barn har behov for å klatre, henge, slenge, svinge, løpe, hinke og huske.

krefter. Stedene vil kunne tas i bruk til den livsnødvendige rolleleken.

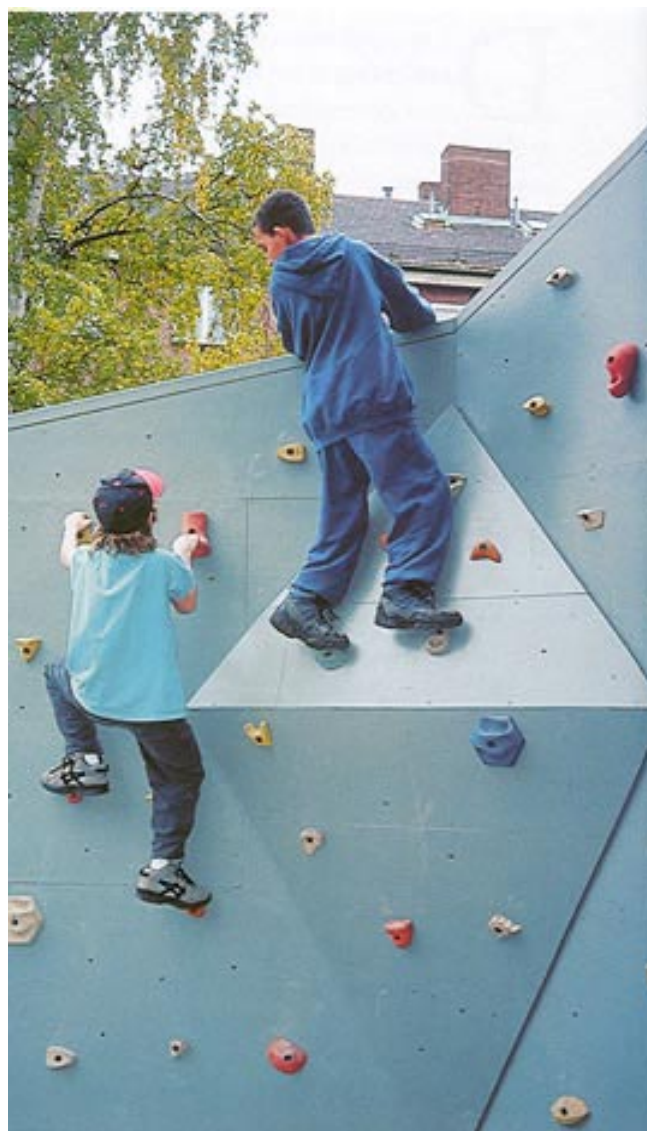
Vann er et fantastisk element å leke med. Takvann og vann fra utespring kan tas vare på og ledes gjennom åpne renner i bakken til grunne opp samlingsbasseng. Lett tilgang på vann er nærmest en nødvendighet dersom det skal kunne formes fine ting i sand

Ild er farlig og utrolig spennende. Ved å ha ildsted i Uteanlegget kan barna ha mulighet til å oppøve respekt for og trening i å omgås ild på en forsvarlig måte.

Jord er et fint element å grave, finne meitemarker og dyrke i. En liten parsellhage kan etableres i en avsidesliggende krok eller i et opphøyet parti. Ved bruk av store terrassekasser eller bed og parsellhager som er hevet ved hjelp av en lav mur, kan barna stå inntil eller sitte i rullestol og dyrke. Samtidig er dyrkningsfeltet beskyttet mot vanlig slitasje som løping og ballsparking.

Barn har behov for å klatre, henge, slenge, svinge, løpe, hinke og huske. Gamle frukttrær kan være praktfulle å klatre i. Det samme kan eksisterende terrengformer med fjell i dagen. Når det mangler slike kvaliteter kan det for eksempel etableres klatrevegg ved å feste klatretak rett på en vindusfri fasade.

Barnehager og skolars uteanlegg bør utformes forskjellig, avhengig av klima, hvor i landet det ligger og tomtas beskaffenhet. For å skape et Utfordrende og spennende utemiljø gjelder det å forløse og videreutvikle de ressurser som allerede ligger i utearealet. Er det få ressurser å bygge videre på, kan fagfolk hjelpe til med å skape nye steder som gir utfordringer og inviterer til fantasi og kreativitet over tid.

En klatrevegg gir mange utfordringer og er fin å ha når uteområdet mangler naturens klatre muligheter. Klatrevegger leveres for ulike alderstrinn.

Foto: Tone Lindheim

Lek og fysisk aktivitet for barn med funksjonshemning

Av ergoterapeut Turid Hovland,

Haug skole og ressurscenter

I barns lek dominerer handlingen. Hele kroppen er med: bevegelse, tanke, språk og sanseapparatet. Leken gir det nødvendige rom for å prøve og feile, utforske og fordype. Funksjonshemmede barn opplever på ulike måter begrensninger når de skal delta i leken. Det kan være miljøet som ikke inviterer til lek, eller de mangler selv initiativ til å leke. Mange lekeplasser betegnes som handkaptilpasset, men ofte er de tilrettelagt uten tanke på at det også skal være mulig å delta i leken. I de fleste tilfeller dreier det seg om at adkomsten til et lekeapparat er tilrettelagt, men at barnet likevel ikke kan delta.

Når vi jobber med funksjonshemmede barns forhold til lek, er det viktig å se på naturlig utvikling og knytte dette sammen med den kultur og de oppvekstbetingelser barna vokser opp under. Mennesket bygger opp handlingsstrategier i forhold til de utfordringer det møter, og dette gjelder både funksjonshemmede og ikke-funksjonshemmede.

Sansing og bevegelse er grunnleggende forutsetninger for trivsel, utvikling og læring. Dette bør det tas hensyn til når lekeplasser bygges. Funksjonshemmede barn har samme behov for aktiviteter og opplevelser som andre barn. Men vi må tolerere at de trenger mer tid til å orientere seg, skaffe seg informasjon og mot til å utføre en handling. Informasjon må skaffes gjennom ulike sansekanaler for å skape trygghet i situasjonen. Voksne blir ofte modeller og det blir en

En skråning eller haug i terrenget kan bli en flott akebakke.

Foto: Grinde barnehage

utfordring å kaste hemninger og være deltaker i aktiviteter der barna sitter med ekspertisen.

Lekeområder for funksjonshemmede barn bør ha størst mulig bredde og variasjon slik at alle sanser kan tas i bruk. Vi forbinder oftest lek med bevegelse, men der bevegelsesmulighetene for barn er begrenset, må vi finne alternative aktiviteter. Vi vet at kroppsnære opplevelser, der en kan oppleve seg selv i forhold til omgivelsene, er viktig for å ra. et eieforhold til begreper. Dette kan oppnås ved å la barn utforske små krypinn og tunneler under busker og kratt, tilrettelagte labyrinter, klatrestativer eller naturlige hindringer der barna kan måle sin egen kropp mot miljøet og oppleve over, under, rundt og ved siden av.

Et lekeområde bør inneholde ulike overflater som gir næring til følesansen, hørselen og synet. For synshemmede barn som orienterer seg mye gjennom føle- og hørselssans, betyr variasjon i overflater muligheten til å kunne orientere seg i et område og få forsterkede opplevelser. Hvilken retning går en i, hva skjer der underlaget forandrer seg? For svaksynte er bruken av farger og kontraster i lekemiljøet også viktig.

Funksjonshemmede barn, i likhet med små barn, støtter seg ofte til synet når de skal plassere bena. Dette betyr at klatrer de opp et sted må de ha mulighet til å snu seg og se når de klatrer ned igjen. Synshemmede barn har ikke den samme mulighet til denne orienteringen og er derfor avhengig av informative overflater for å støtte seg til følesansen. For ytterligere å kunne informere gjennom hørselen kan en koble lyd til bevegelig lekeutstyr slik at den synshemmede kan få informasjon om plassering eller få en forsterket opplevelse (eks. huske med bjelle på). Spesiell beplantning kan også gi informasjon til hørselen.

Luktesansen knytter mange assosiasjoner til seg og både lukt- og smaksopplevelser bør komme inn i et lekemiljø. Det kan plantes bærbusker og jobbes med "skolehager" og knytte aktiviteter, eventyr og historier til dette. Bålplassen kan tilrettelegges for funksjonshemmede barn med markeringer av det "farlige" området, egne sitteplasser og små støttepinner som holder "grillspiddet" på plass over bålet.

En annen utfordring er hvordan jobbe med bevegelseserfaring. Balanse/likevektssansen eller det vestibulære system, er en meget viktig

del av det vi tar inn gjennom vårt sanseapparat. Her dannes grunnlaget for vår oppfattelse av rommet og egen posisjon i rommet. Sammen med informasjon fra ledd og muskler er dette et samlende system som legger grunnlaget for vårt forhold til tyngdekraften og den fysiske verden. Viktig stimulering av denne sansen er ulik bevegelse som opp og ned, frem og tilbake og rundt, med ulik hastighet og rytme, start og stopp. Det bør derfor på alle lekeplasser finnes ulike huske og vippemuligheter. Noe å sitte og stå på, noe å ligge eller henge i. For barn uten sittebalanse kan en huske som beveger seg i mange plan, tilpasses ved hjelp av et spesialsete.

Sand og vann er viktige elementer i et lekemiljø. Sandkassen bør ideelt sett legges slik at kanten rundt er som en platting, varierende i høyde, helt fra å flukte med sanden og til en høyde som gjør det mulig å komme inn under med rullestoler i forskjellige størrelser, eller bort til med ståstativer. Vann har ulike karakterer som varmt og kaldt, hurtig rennende med masse lyd eller stille og sakteflytende. For en del funksjonshemmede barn kan vann også representere et element som er vanskelig å integrere og kan ødelegge leken. Det gjelder da å begrense vannets mengde og tilgjengelighet samtidig som noe av dets egenskaper beholdes.

Lekeutstyr for funksjonshemmede barn bør bygges inn i terrenget. Det gir "gratis" muligheter til å finne spennende rom og høyder og ikke minst bedre tilgjengelighet. Å oppdage at ting ser forskjellig ut fra ulike retninger er også en del av vårt erfaringsgrunnlag. Barna må kunne komme opp i høyden via

ulike veier, gjennom lekeapparater, ned, ut og opp igjen, og gjerne på forskjellige måter. Gjennom lek mister gjenstander ofte sin opprinnelige mening og barnas fantasi får fritt spillerom. Spesialisering av lekeutstyr kan virke begrensende på barns fantasi, men kan være viktig der barn har vanskeligheter med å bruke fantasien.

Vinteraktiviteter

Vinteren gir mange muligheter for å boltre seg utendørs. For en del funksjonshemmede barn er det nødvendig å finne utstyr til vinteraktiviteter som gir bedre støtte og trygghet enn det tradisjonelle utstyret. Ved å bygge opp en haug og grave en renne fra toppen og ned mot et trygt utløp, får det funksjonshemmede barnet økt selvstendighet i akesituasjonen. For barn som trenger ekstra støtte til å sitte finnes det spesialbygde akepulker med plass til ledsager. Akebakken kan tilrettelegges med små opplevelser på veien ned. Det være seg porter som må passeres, buer av kram snø, små humper og dumper og ballonger som skal smelles i "mål".

Det er også en rekke andre muligheter for vinteraktiviteter. På skøyteisen kan både akeutstyr, sparkstøtting eller skøyter brukes. En annen mulighet er spesielle kjelker der bevegelseshemmede kan "pigge" seg fram på skøytebanen. Piggestavene kan også brukes som små hockeykøller når de vendes rundt. Det finnes også piggekjelker for skigåing tilpasset barn helt ned i treårsalderen. Å leke "sisten" i nysnø er spennende fordi det bare er lov å være på opptråkkede stier og noen

For barn som trenger ekstra støtte til å sitte, finnes det spesialbygde sittepulker

Foto: Haug skole og ressurscenter

friplasser. Snøen kan farges med konditorfarge for å få tydelige markeringer. Når det er mildvær og snøen er kram, er det gøy å lage snøskulpturer. Skulpturene blir også fine med farge fra en sprayflaske.

Ulike hensyn ved ulike grupper funksjonshemninger

Mange barn med funksjonshemning har behov for et tilpasset utemiljø. Avhengig av funksjonsutfall vil det være ulike hensyn å ivareta. Flere diagnoser og syndromer medfører et komplekst symptom bilde og mange barn har nedsatt funksjonsevne på mer enn ett område. Nedenfor gis en gjennomgang av viktige hensyn å ta ved de fem hovedgruppene:

- Bevegelseshemmede
- Synshemmede
- Hørselshemmede
- Utviklingshemmede
- astmatikere og allergikere

Bevegelseshemmede

Bevegelse er grunnlaget for deltagelse i de fleste aktiviteter. I førskolealder er leken viktig. Barn med funksjonshemning har som alle andre barn et stort behov for å oppleve glede og mestring ved å bruke egne ferdigheter. Det er også viktig for å utvikle en positiv selvfølelse. Nedsatt bevegelsesevne er vanlig ved cerebral parese, muskelsykdommer, nevromuskulære sykdommer, ryggmargsbrokk, tilstander etter alvorlige rygg- og hodeskader og skjelettanomalier. Barna kan ofte hjelpes til mer selvstendighet ved bruk av hjelpemidler og/eller tilrettelegging av miljøet.

En type bevegelseshemning kan være manglende kontroll over egen kropp. Dette kan være barn som har ufrivillige bevegelser på grunn av cerebral parese, eller barn som av andre årsaker ikke greier å kontrollere kroppens bevegelser. Disse barna blir lett utsatt for skader og kan klare seg bedre i et mer skjermet miljø med

mindre forstyrrende elementer.

Bevegelsesproblemer av alle slag blir vanskeligere å hankses med i ulendt terreng. Barn som kan gå på flatt underlag, kan trenge mye hjelp på ujevnt underlag. Barn som kan kjøre rullestolen sin på asfalt, kan bli helt hjelpeløse i nysnø eller på sandbakke. Noen barn kommer seg ut av rullestolen sin selv og kan sitte i sandkassa uten støtte. Andre barn trenger rullestolen sin for å sitte. De kan ha glede av en sandkasse som de kan kjøre rullestolen innunder slik at den blir som et bord. I barnehagen treffer vi både barn som trenger trening i å gå i naturlig terreng for å oppøve kroppskontroll og barn som blir begrenset i sin utfoldelse av slikt terreng.

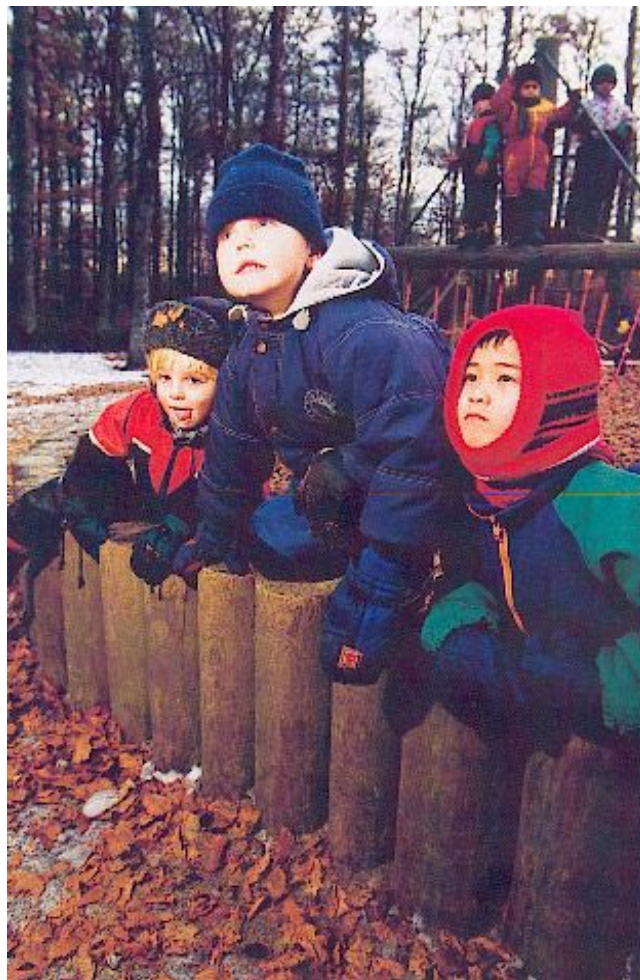
Det finnes også barn med muskelsykdommer hvor det er viktig at de ikke blir slitt ut, men at de likevel får være med på aktiviteter og lek. Disse barna trenger et lett miljø å bevege seg i. Barn med store fysiske skader trenger stadig hjelp av en voksen. Når vi skal tilrettelegge for at de også får være med i leken, må vi sørge for at både barnet og en ledsager får plass i for eksempel huska eller sklia. Det krever annen dimensjonering både i styrke og størrelser.

Synshemmede

For blinde og svaksynte barn er utformingen av lekeområdet svært viktig. Lekeplassen må oppleves trygg, men samtidig gi rom for varierte fysiske og sosiale muligheter. Det å kunne bevege seg omkring i kjente og trygge omgivelser, er helt vesentlig for et synshemmet barn. Dette er også viktig med tanke på den sosiale

utviklingen. Utelekeplassen er en arena der kontakter knyttes, og lek foregår. Lekeområdet skal være utfordrende og legge til rette for variert lek og utfoldelse. Synshemmede barn har en innskrenket bevegelsesfrihet, og blir ofte passive og redde. Utelekeplassen er ofte et mye større og mer uoversiktlig område enn plassen Inne.

For blinde barn må det være enkelt å orientere seg og lett å komme seg fra sted til sted. Lekeapparater må plasseres i forhold til hverandre og være lett tilgjengelige. Stiene og gang feltene mellom lekeapparatene, barnehagen og andre bygninger må ha et underlag som er forskjellig fra det øvrige underlaget. Eksempel på dette kan være grus og brosteiner som er lagt i plenen. Det er viktig for det blinde barnet å vite om eventuelle farer. Barnet må ha god kjennskap til hvordan området «ser ut» og det trenger å få tilleggsinformasjon via tydelige markeringer i underlaget og ved bruk av lyder. Når utelekkeplassen skal tilrettelegges for svaksynte barn er det viktig med farger og markeringer av lekeapparatene. Det bør være klare farger som gir god kontrast til underlaget. Eksempelvis bør kanter rundt sandkasser markeres slik at kanten ikke går i ett med den grå sanden. Lekeapparatene bør være både lette å se og lett tilgjengelige. Hvordan det svaksynte barnet fungerer ute avhenger også blant annet av årstid og værtype. Et sterkt svaksynt barn vil ofte være svært ømfintlig overfor lys, og har store problemer med for eksempel hvit snø og sterk sol.

Alle barn har behov for å oppleve de kvaliteter og muligheter uteleken kan gi.

Foto: Samfoto

Hørselshemmede

Et hørselstap er først og fremst et kommunikasjonshandikap. Lekemiljøet bør derfor tilrettelegges for at hørselshemmede barn kan ha hyppig og aktiv kommunikasjon med andre. Barn tilbringer mye tid ute i en barnehage og hindringer for kommunikasjon kan få følger for språklig og psykososial utvikling.

Et godt lekemiljø for hørselshemmede barn forutsetter først og fremst at barnehagen er plassert i et støyfritt område. Det skallite støy til for at kommunikasjonen med voksne og andre barn via tale blir vanskelig. Støyskjermer mot trafikk er nødvendig dersom barnehagen ligger i trafikkert bymiljø. Små skjermede avlukker gir mulighet for kommunikasjon med en eller to andre og hindrer støy fra andre lekende barn. Det er viktig med flere slike skjermede steder. Alle barn har behov for dette, men for det hørselshemmede barnet er det særlig viktig slik at han eller hun ikke blir henvist til en krok av uteområdet. Synet erstatter hørselen i mange situasjoner. Også samlingsstunden ute med den voksne bør planlegges slik at den voksne unngår motlys. Barnet må sitte i nærheten og ha mulighet for å munnnavlese, ellers går informasjonen ofte tapt. Beskjeder og kommunikasjon over avstander må foregå ved hjelp av tegnspråk eller annen visuell kommunikasjon.

Utviklingshemmede

Barn med utviklingshemming omfatter alt fra svakt fungerende med tilleggshandikap som blindhet, lammelser, døvhet til barn med et høyt funksjonsnivå som ikke krever spesiell tilrettelegging av utemiljøet. Behovene vil være ulike og tilrettelegging av lekeplassen bør

derfor tilpasses barnets funksjonsnivå.

Lekeplassen bør stimulere barnas sanser, fysisk aktivitet og utvikling. Det er viktig at barna kan delta i lek og oppleve å mestre den.

Lekeplassen bør være kupert for å stimulere til fysisk aktivitet og utvikling, men samtidig som den tar hensyn til rullestoler og vogner ved også å ha asfalterte gangveier og stier. Huskestativ, sandkasser og andre lekeapparater bør være lett tilgjengelige for barn med dårlig gangfunksjon. For de som sitter i rullestol eller vogn kan sandkasser i rullestolhøyde være et godt tiltak. Huskestativ må kunne tilrettelegges med ekstra fester og kroker slik at barn som har behov for spesialsete også kan delta.

Farger, lukter og lyder kan gi rike opplevelser og stimulere sansene. Til dette kan eksempelvis blomster, urter og vann brukes.

Astmatikere og allergikere

Astma, allergi og eksem er det vi kaller overømfintlighetssykdommer. De forekommer i en eller annen form og i forskjellig grad hos omlag 1.5 millioner mennesker her i landet. Personer med overømfintlighet har særlig lav toleranseterskel mot forskjellige typer påvirkning som andre ikke reagerer på. Denne påvirkningen kan stort sett deles inn i allergener og iritanter.

For barnehagens uteområde, er pollen det allergenet som får størst innvirkning. De pollentypene som har størst betydning kommer fra tresortene or, hassel og bjørk. I tillegg kommer

Lekeplassen bør stimulere alle sansene til barna. Dette flotte kunstverket Fra Strandvænget i Danmark symboliserer smak-, føle- og høresansen.

Foto: Nana Reimers

planten burot og samtlige gressarter. Det bør derfor ikke være rakletrær og gressenger nær og i barnehagen. Gressplener bør klippes før stråene modnes og burot må fjernes. Allergener fra katter, spesielt fra katteurin kan også være et problem. Sandkasser bør tildekkes for ikke å tjene som kattetoalett på kveld og nattetid.

I tillegg til disse allergener bør det unngås å ha irriteranter som sterkt duftende planter i eller tett innpå barnehagen. Eksempel på sterkt duftende planter er syrener, sjasmin og hegg.

Andre irriteranter en skal være oppmerksom på er avgassing fra forskjellige typer maling og holdbarhetsstoff som kan bli brukt på lekeapparater, sandkasser, skur og lignende.

Ellers er det svært viktig å ta hensyn til barnehagens beliggenhet med tanke på generell luftforurensning fra veitrafikk.

For barn med astma, er fysisk utfoldelse viktig for å trene opp kondisjon og lungekapasitet. Utelekeplassen bør derfor ha apparater som gir allsidige utfoldelsesmuligheter av variabel utfordringsgrad.

Grinde barnehage

Barnehagen i Nedre Eiker kommune ble etablert i 1970, og ombygget i 1990-92. Den har fire avdelinger og omlag 65 plasser. Etter at en gammellåve ble revet fikk barnehagen et uteareal på over fire mål. Da barnehagen i 1994 begynte å oppgradere uteområdet ble både ansatte, foreldre og barna spurt om hva slags funksjoner og opplevelser de ønsket området skulle ha. Tidlig i planleggingsfasen hadde barnehagen konsulenthjelp fra en anleggsgartner. En inspirasjonstur til Danmark har også vært med på å danne grunnlaget

for ideen til utformingen av uteområdet. Målet har vært å få et uteareal som gir kvaliteter og muligheter for alle barn. Resultatet er en lekeplass med høy grad av tilgjengelighet også for barn med funksjonshemninger. Det er et varierende og spennende område med ulike høyder, forskjellig terreng, natur, avgrensede områder og rom for ulike typer lek, kreativitet og fantasi. Området gir utfordringer avhengig av årstid, noe som også gir ideer til forandring i leken.

Over: Sklien er bygget inn i terrenget og gir dermed flere adkomstmuligheter

Til høyre: Snø er et spennende materiale som innbyr til kreativ lek og samhandling

Busker og trær gir muligheter for små skjermede rom og steder å "gjemme seg bort".

Sandkassen bør både ha gode adkomstmuligheter og være tilrettelagt slik at barn kan delta aktivt i leken.

Over: Lekeplassen er oppdelt i flere avgrensede områder. Underlaget er av stein, asfalt, jord og gress. De steinlagte områdene har ulike mønstre og det er lagt tydelige kantmarkeringer.

Ulåsen barnehage

Under: Uteområdet har asfalterte ferdsvier med fin framkommelighet både for rullestoler og trehjulssykler

I "den lille bøkeskogen" like utenfor Larvik sentrum ligger Ulåsen barnehage. Den har 70 plasser fordelt på fem avdelinger hvor en

av avdelingene er for barn med funksjonshemninger. I Larvik kommune ble alle barnehagens uteområder for noen år siden oppgradert for å imøtekomme de nye sikkerhetsforskriftene om lekeplassutstyr. I noen barnehager ble hensynet om til rette legging for funksjonshemmede ivaretatt.

Ulåsen barnehage er spesielt tilrettelagt for bevegelseshemmede og synshemmede. På forsiden av bygningen er det et stort, trekantet sandbasseng med lekeapparater. Rundt sandbassenget er det bygget kantringer av trestokker i ulik høyde og formasjoner. Disse er lagt både horisontalt og vertikalt. Blinde barn kan ved hjelp av høydeforskjellene og formasjonen på trestokkene orientere seg om hvor på området de befinner seg. Dette gjelder både inn til lekeapparatene og til omgivelsene omkring. Kantringen av sandbassenget er utarbeidet i samarbeid med en landskapsarkitekt. Barnehagen har også samarbeidet med forhandlere av lekeplassutstyr.

Under: Rundt sandbassenget er det bygget kantringer av trestokker i ulik høyde og formasjoner. Dette gjør det enklere for blinde barn å orientere seg.

Haukerød barnehage og opplæringscenter

Haukerød barnehage og opplæringscenter ligger i Sandefjord kommune og er en av to kommunale spesialbarnehager for funksjonshemmede. Institusjonen har tre avdelinger med til sammen 30 plasser. I en avdeling er det integrert funksjonshemmede barn. En annen avdeling er for sterkt multifunksjonshemmede barn i alderen 0-16 år. Uteområdet ble oppgradert over en toårsperiode og kommunen sentralt har vært initiativtaker. Ideer og inspirasjon er hentet fra besøk til andre kommuner og ved kontakt med forhandlere av lekeplassutstyr. Institusjonen har sett behov for også å tilrettelegge uteområdet for de barna som trenger ledsager. Opparbeidelse av uteområdet er et ledd i flere spesialtilbud ved institusjonen, som har både sansestimuleringsrom og treningsrom inne.

Over: Den ekstra brede sklien gjør det mulig for et funksjonshemmet barn å sitte i fanget hos en voksen.

Under: En "klatrenett-tunnel" kan gi fine motoriske utfordringer.

Trudvanglia barnehage

Trudvanglia barnehage tilhører Tønsberg kommune og ble bygget i 1990. Den har 70 plasser fordelt på fire avdelinger, med for tiden 60 barn. De ansatte er opptatt av grovmotorikk og sansestimulering som grunnleggende forutsetninger for barns videre læring og utvikling. Barnehagen har liten inneplass og et begrenset område til utelek. Men like ved barnehagen ligger et skogsområde og ved å ta dette i bruk har utendørsleken fått nye perspektiver og muligheter. I "Hundremetersskogen" får barna utallige utfordringer gjennom nær kontakt med naturen året rundt. Ved hjelp av minimal tilrettelegging og nær sagt ingen kostnader, kan barna finne spennende lekemuligheter som både stimulerer kreativitet, fantasi, sanser og bevegelsesapparatet. Som oftest finner barna lekeutstyr fra naturens eget materiale. Det eneste de ansatte i barnehagen bringer med seg ut i skogen av utstyr er karabinkroker og solid tau for blant annet å lage ulike typer husker. Barnehagen har god erfaring med integrering av et bevegelseshemmet barn.

Over: Et veltet tre kan bli et nytt og annerledes klatrestativ

Under: En hengekøye kan være et alternativ til de tradisjonelle huskene. Eller et sted å lure til seg en liten høneblund

Under: Delte trestokker, plassert i ulike høyder, gir utfordringer til balanseevnen.

Sommerfrydhagen Lekeplass og park

Sommerfrydhagen ligger som en liten øy mellom høye blokker like ved T-banestasjonen på Tøyen. Den er en kombinert park og lekeplass med et samlet areal på fire mål. Sommerfrydhagen er planlagt av landskapsarkitekter og ble bygget i 1995. Det ble lagt vekt på at den skulle være et friområde for alle samtidig som den også skulle være tilnærmet vedlikeholdsfri.

Sommerfrydhagen er for mennesker med ulike behov. Underlaget er både av gress og brolagt stein. Det er skapt variasjoner i landskapet ved blant annet å bygge en forhøyning i brostein. Et jevnt underlag i stein gjør det for rullestolbrukere mulig å komme helt fram til alle lekeapparatene og skulpturene. Av hensyn til blinde og svaksynte er det kantmarkeringer som inngår som en naturlig del av landskapet. Elementet vann er også tatt med. I den avlange vannfontenen av stein sildrer vannet fra en spring og videre nedover i et avløp. Valget av rutsjebane er heller ikke tilfeldig. Den er såpass bred at voksne kan skli sammen med barnet. Det er bygget adkomst til rutsjebanen som er egnet for både bevegelseshemmede og barn med trehjulssykler. Parken har steiner i ulike størrelser og med forskjellige overflater. Den har også en vakker amfiscene hvor hull i forskjellige størrelser er vinduer -noe som innbyr til kreativ lek og moro. I tillegg til noen trær er det enkel beplantning som krever lite vedlikehold. En del av denne er «duftende urter».

Over: Den vakre amfiscenen har både god kantmarkering og adkomstmuligheter.

Under: Forhøyningen av brolagt stein har også en liten sklie av glatt, sort stein.

Under: Barna må selv pumpe vann i fontenen. Vannet renner deretter gjennom en lang renne og ut i et avløp i bakken.

Parken har steiner i forskjellige størrelser og med ulike overflater.

Strandvænget i Nyborg

Institusjonene på Strandvænget i Danmark er et botilbud for 200 barn og voksne med fysiske og psykiske funksjonshemninger. Lekeplassen er en liten del av en 160 mål stor strandpark. Forhistorien til lekeplassen er at da institusjonene skulle bygge en ny lekeplass ble det bestemt å legge den til et skogsområde hvor det allerede var opparbeidet en tilrettelagt sti. Å velge nettopp et skogsområde hadde mange fordeler. Her trengte en ikke å vente på at beplantningen skulle vokse til, og i skogen er det skygge på solfylte dager og lys for vinden. Skogen i seg selv ga lekeplassen en naturlig og spennende hulevirkning. Ved opparbeidelse av området ble opplevelser som påvirker sansene og motoriske utfordringer satt i sentrum. Naturen har vært inspirasjonskilden og naturens produkter er også brukt som materiale, bortsett fra der det er ønskelig å frambringe særegne opplevelser. Eksempler på dette er «Farvetunnelen» som har et overveldende fargespill. I tillegg er det «instrumenter» i stål som gir lyder i forskjellige toner. Lekeplassen er opparbeidet og laget av gartnerne på stedet. Parken er åpen for alle og lekeplassen er utformet slik at den skal gi utfordringer til ALLE barn.

Over: Et klanginstrument der stålrørnes varierende lengde gir et stort spekter av toner.

Under: Tunnelen har akrylplater i forskjellige farger og størrelser, som avhengig av været, gir ulike opplevelser av farger, lys og skygge.

Til venstre: Instrumentet gir forskjellige lyder ved å slå på det med ulik styrke

Til venstre: Den tilrettelagte stien byr på flere tunnelopplevelser. Denne tunnelen er et stort sementrør som er dekket med jord og gress.

Under: Mange og langstrakte balansebommer gir fin trening.

Under: Her slynger stien seg gjennom en lang og huleaktig tunnel av naturens eget materiale.

Over: Uteområdet har asfalterte ferdsvier med fin framkommelighet både for rullestoler og trehjulssykler

Sansehaven i København

I et hjørne av Fælledparken i København ligger det en vakker hage -Sansehaven hvor du praktisk talt kan ta og føle på ting. Ideen med hagen er å gi barn en opplevelse av naturens mangfold og å gjøre de interessert i og kjent med naturen og lære de respekt for den. I Sansehaven kan du i det fire mål store området gå på oppdagelsesferd blant villnis, skjermede rom og labyrinter. Du kan klatre i trær, leke med vann, balansere på steiner, se og føle på skulpturer og lage lyder. Her kan du kjenne lukten av søte og krydrede planter, se en flora i farger med særpregede blomster og blader og oppleve kontrasten mellom bløte, stikkende og brennende blader.

Sansehaven er til for alle. Det betyr at den også er tilrettelagt for barn med funksjonshemninger og som ellers ikke har så gode muligheter for å komme ut i naturen. Den er det gode eksempel på at

Under: Underlaget er av hard jord, brostein og innimellom trebroer. Over alt er framkommeligheten god for funksjonshemmede.

hensynet til ulike behov er naturlig integrert i utformingen. Av hensyn til blinde og svaksynte har stiene overalt kantinger av forskjellige naturmaterialer og det er naturlig innebygd møteplasser i stisystemet. Underlaget er av brostein, hard jord og er godt egnet for rullestolbrukere. Stier slynger seg gjennom området. Én går under en bambustunnel, inn i en labyrint av

Til venstre: Skulpturen er et instrument der en kan fremkalle forskjellige toner og klanger.

Over: Et stort trehjul danner inngangen til et avgrenset, skjermet rom.

Under: Et digert tre liggende i sand er et fint klatrestativ. Sandkassen har kantmarkeringer av tre og fungerer også som balansebom.

trykkimpregnert tre og over en bro og fram til et vakkert springvann. Sandkassen har kantmarkeringer av tre og fungerer også som balansebom. Oppi sandkassen ligger et digert tre. Av steiner er det lagt opp hinderløyper. Og på en trebenk i et avskjermet rom omgitt av trær, planter og behagelige dufter kan du rett og slett bare nyte freden og roen.

Under: Steinskulpturen består av ulike overflater for stimulering av følesansen. Toppen av hodet har en fordypning som samler opp vann på regnværsdager.

Til venstre: Labyrinten av tømmerstokker i ulik høyde er spennende å finne fram i og gir mange gjemmesteder.

Under: Over alt er stiene kantet med stein eller tre. Det er brukt mange typer stein. Dette gir gode orienteringsmuligheter for synshemmede.

Planprosessen og Fram til ferdig resultat

Av styrer Leif Disen,
Grinde barnehage

Manglende planer og tilfeldige løsninger! Mye tyder på at dette karakteriserer situasjonen for mange barnehagers utemiljøer. Alt for ofte ser vi at barnehagens største og kanskje viktigste rom nedprioriteres, og at planlegging og økonomi hovedsakelig dreier seg om barnehagebygningen.

Grinde barnehage har siden 1994 arbeidet med utvikling av barnehagens utemiljø, og har i prosjektperioden fått bred erfaring med utemiljøspørsmål. Satsingen har lagt beslag på store deler av barnehagens driftsbudsjett og har i perioder medført mye administrasjon og planlegging. Positive tilbakemeldinger og en økende interesse for utelek og naturopplevelse, har virket motiverende og gjort oss resultatorienterte. Det er bred enighet om at vi trenger en motvekt til vår stillesittende elektroniske hverdag. Vi tror at gode utemiljøer, kan være et positivt bidrag som også øker den generelle interesse for naturopplevelser og miljøspørsmål. Barnehagens «gamle» utemiljø var ikke uten kvaliteter. Vi hadde god plass, terrengvariasjoner og vegetasjon. Deler av området var imidlertid preget av slitasje og tilfeldige løsninger. Behovet for forbedringer ble etter hvert svært tydelig. Vi brukte god tid på planarbeidet, og oppsummerer våre viktigste erfaringer fra planleggingsperioden i følgende punkter:

- Planleggingen bør ha utgangspunkt i grundige diskusjoner i den enkelte barnehage. Bred deltagelse gir god forankring og letter arbeidet i gjennomføringsfasen. Evaluer eksisterende miljø og undersøk om det finnes utvidelsesmuligheter .

Grunn / terrengarbeider og etablering av faste dekker bør overlates til profesjonelle yrkesutøvere.

- Diskuter hvilke funksjoner som er vesentlige for et godt utemiljø, og foreta prioriteringer. Svært få utemiljøer kan oppfylle alle gode ønsker. Kvaliteter og muligheter i barnehagens nære miljø bør være en del av denne vurderingen.
- Natur kontra kultur. Det er viktig at deler av utemiljøet beholder et naturlig preg, hvor vegetasjon og terrengvariasjoner gir mulighet for lek og naturopplevelser. Lekeplassutstyr krever ofte mye plass, og bør vurderes nøye med hensyn til lekeverdi.
- Brukermedvirkning og tverrfaglig samarbeid er viktige elementer i arbeidet med å forbedre utemiljøene. Helsepersonell, lekeutstysprodusenter, pedagoger, vedlikeholdspersonell, anleggsgartnere, foreldre, landskapsarkitekter og kunstnere har ofte nyttig kompetanse som bør anvendes i arbeidet. Samtaler og

observasjon av barnas utelek, kan i tillegg gi oss informasjon om barnas «synspunkter».

- Landskapsarkitekter og anleggsgartnere er viktige samarbeidspartnere når plantegninger og detaljer skal utarbeide. Planene bør i tillegg til å vise løsninger, også si noe om fremdrift, materialvalg, estetikk, vedlikeholdsbehov og kostnader. En egen plan for opparbeidelse og bevaring av grønne kvaliteter bør også vurderes. Planleggingskostnader utgjør vanligvis en beskjeden del av de totale utgifter, og er en nødvendig utgift for en rasjonell og fornuftig gjennomføring. Planens detaljeringsgrad vil ofte ha betydning for plankostnadene, og bør derfor diskuteres på et tidlig tidspunkt.

Økonomien setter ofte klare begrensninger for utemiljøprosjekter. Forenklinger og gjennomføring etappevis er vanlig. Vi måtte også ta stilling til dette, og valgte opparbeidelse over tid framfor kompromisser og forenklinger. Våre viktigste erfaringer fra gjennomføringsfasen oppsummeres i følgende punkter:

- Den økonomiske biten av prosjektet har gitt oss både positive og negative erfaringer. Eiendomsforhold til planen har gjort det lettere å prioritere området, selv med forholdsvis trangt driftsbudsjett.

Prosjektmidler og økonomiske bidrag fra foreldrene har ført til at vi totalt sett har fått gjennomført mye av planen. På minussiden må vi nok anføre at etappevis gjennomføring blir dyrere, medfører lengre anleggsperioder og mer planlegging.

- Dugnad kontra profesjonell innsats. Våre erfaringer med dugnadsinnsats har vært overveiende positive. Planting, finplanering, tilsåing og liknende oppgaver kan sammen med vedlikeholdsoppgaver egne seg bra for

dugnadsinnsats. Dugnader bør alltid planlegges nøye, og ikke involvere for mange personer. Det bør alltid være veiledere med fagkunnskap tilstede. En del arbeider bør allikevel vanligvis overlates til profesjonelle yrkesutøvere. Grunn-/terrengarbeider og etablering av faste dekker er gode eksempler på slike oppgaver. Større lekeplassutstyr bør ikke lages på dugnad.

”Mennesket er fullt ut menneske bare når det leker”

Schiller (1759-1805)

Hvordan kan brukerorganisasjonene være til hjelp?

Av Eva Budal,

Norsk revmatikerforbund, barne- og ungdomsgruppen.

Å få et funksjonshemmet eller kronisk sykt barn utløser ofte sorgreaksjoner hos foreldre. Man ønsker informasjon og hjelp, gjerne fra mennesker som har vært eller er i samme situasjon. Denne hjelpen finnes i brukerorganisasjonene. Mange sykdom- og syndromgrupper har dannet egne brukerorganisasjoner. De fleste brukerorganisasjonene har et sentralt styre og lokal-/fylkesgrupper spredt utover landet. I brukerorganisasjonene sitter foreldre til barn som har hatt funksjonshemmingen over tid. De har lang erfaring med funksjonshemmingen og er oppdatert på all ny kunnskap. Noen har høstet erfaringer gjennom smertefulle prosesser om et hjelpeapparat eller et skolesystem som ikke fungerte. Andre sitter med gode erfaringer om hvordan systemene kan legges forholdene til rette for barna. Brukerorganisasjonenes oppgaver er å bane vei for andre slik at ikke alle trenger å kjempe for sine rettigheter.

Brukerorganisasjonene kan også hjelpe til med å gi råd om hvordan barnehagen kan tilrettelegges slik at barna får et best mulig

tilbud. Representant fra organisasjonen kan komme i barnehagen og gi gode råd om hvordan opplegget kan tilrettelegges best

mulig for det enkelte barn. De kan orientere om funksjonshemmingen eller sykdommen på foreldremøte eller i samlingsstunden for barna. Når et funksjonshemmet førskolebarn er tildelt plass i en barnehage etter §9 i Lov om barnehager står det i lovteksten at barnet skal ha nytte av oppholdet. Nytteten skal vurderes av foreldre eller de som har foreldreansvar. Barnehagen skal gi det funksjonshemmede barnet et meningsfylt opphold der barnet skal få utvikle seg på beste måte ut fra sine forutsetninger. Dette er en stor og nesten overveldende oppgave for personalet. Tildelte

ressurser står ikke alltid i forhold til de utfordringene barnehagen blir stilt overfor. Kan man forvente at personalet i en normal barnehage skal ha spisskompetanse på alle typer sykdommer og funksjonshemminger? Barnehagen skal ha et tett samarbeid med barnets foreldre, men selv de kan ha manglende kunnskap. Da kan det være nyttig å ta kontakt med brukerorganisasjonen. Uteleken er en viktig arena for barns læring

"Fra FNs Standardregler for like muligheter for mennesker med funksjonshemming"

Regel 18 –
Funksjonshemmedes organisasjoner
Statene bør anerkjenne funksjonshemmedes organisasjoners rett til å representere mennesker med funksjonshemming på det nasjonale, regionale og lokale plan. Statene bør også anerkjenne funksjonshemmedes organisasjoners rådgivende rolle når det skal tas avgjørelser i saker som gjelder funksjonshemmede.

og utvikling, og skal barnet nyttiggjøre seg denne arenaen, må lekeplassen være best mulig tilrettelagt. Da det finnes mange typer funksjonshemninger er det ikke mulig å tilrettelegge et uteområde for alle. Det som passer for et barn, passer ikke for andre. Mens det synshemmede barnet trenger markering av overganger, trenger rullestolsbrukeren ramper og barnet med revmatisk sykdom varmt vann i vannleken. Dessuten kan det gå mange år mellom hver gang barnehagen møter samme problemstilling blant de funksjonshemmede barna. Ofte skal det små justeringer til for at lekeplassen skal være egnet for det enkelte

barnet. Også her kan brukerorganisasjonene gi råd og veiledning.

Spesialbarnehagene har kunnskap og kompetanse på «sin» funksjonshemning og kan gi barna et riktig tilbud. Men disse er det få av og det ville være urealistisk å opprette spesialbarnehager for alle typer funksjonshemninger.

Brukerorganisasjonene har opparbeidet seg et nettverk til de som har spesialkompetanse på deres funksjonshemning. Organisasjonen kan derfor henvise videre til de som har best kompetanse.